

Arvo Tuominen

PELON VYÖHYKE

Suomi ja seitsemän
Venäjän läntistä rajamaata

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

Kiitän Otavan Kirjasäätiötä, Pamaus-Seuraa ja Kansan Sivistysrahastoa apurahoituksesta.
Erityiskiitokset toimituspäällikkö Eila Rikkiselle kirjan kätilöinnistä.

© Arvo Tuominen ja Kustannusosakeyhtiö Otava 2025

Esilehtien kartta Ari Suramo

Tekstin- ja tiedonlouhinta kielletty.

ISBN 978-951-1-50856-4

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2025

Emilialle

SISÄLLYS

ALUKSI 9 | VENÄJÄ 15

NORJA 51 | SUOMI 61 | BALTIA 89

VIRO 100 | LATVIA 112

LIETTUA 125 | KALININGRAD 132

PUOLA 139 | VALKO-VENÄJÄ 170

UKRAINA 190 | MOLDOVA 225

LOPUKSI 244 | KIRJALLISUUTTA 250

HENKILÖHAKEMISTO 252

ALUKSI

Sota on politiikan jatkamista toisin keinoin.

”Alkaako taas sota?” kysyi kaksi sotaa kokenut ja Ruotsissa sotalapsena elänyt anoppini, kun Venäjä valtasi Krimin vuonna 2014. Vakuuttelin, ettei Venäjä nyt sentään Suomeen hyökkää. Kun kaverini sitten kysyi helmikuun 20. päivänä 2022: ”Hyökkääkö Venäjä Ukrainan kimppuun?” vastasin, että eihän siinä ole mitään järkeä hyökätä alle 200 000 miehellä yli 40 miljoonaisen kansan kimppuun. Ei siinä järkeä ollutkaan, mutta Venäjä hyökkäsi kuitenkin. Vain neljä päivää vakuutteluni jälkeen syttyi kahden slaavilaisen kansan välinen sota, jossa on myös sisällissodan ja vapaussodan piirteitä. Lisäksi kaksi ortodoksikirkkoa, Moskovan patriarkaatti ja Konstantinopolin patriarkaatti, lähtivät samalla taisteluun slaavilaisten sieluista.

Sen jälkeen on arvuuteltu, minne Venäjä seuraavaksi hyökkää. Meilläkin on havaittu maariskin toteutuminen ja omaisuusarvojen aleneminen sekä maahanmuuttoa ja maastamuuttoa.

Suomi ja muut Venäjän naapurit ovat historian saatossa tottuneet karhun yllätyskäännteisiin. Tilanteet vaihtelevat sen mukaan, elääkö Venäjä modernisaation vai pysähtyneisyyden aikaa, suuntautuuko se länteen vai itään, pyrkiikö se laajenemaan vai onko tyytyväinen reviiriinsä.

Venäjän naapurimailla Jäämereltä Mustallemerelle on laaja kokemus elämästä levottoman karhun naapurina. Ensimmäinen maailmansota ja lokakuun vallankumous, toinen maailmansota ja kylmän sodan päättyminen jälkijäristykseen ovat alueidemme yhteistä historiaa. Suomi on ainoa reunavaltio, joka on käynyt läpi kaikki nuo vaiheet ja säilyttänyt itsenäisyytensä, mikä on todellakin merkittävä saavutus.

Toisessa maailmansodassa puna-armeija eteni Berliiniin siirtäen idän ja lännen välistä rajaa reippaasti länteen. Kylmän sodan päätyttyä tämä rajaviiva siirtyi Keski-Euroopassa puolestaan itään, kun Viro, Latvia, Liettua, Valko-Venäjä, Ukraina ja Moldova itsenäistyivät. Naton ja Euroopan unionin itälaajentumisen myötä länsi alkoi kurottaa kauemmas itään. Liian pitkälle kurottaminen voi kuitenkin johtaa helposti rähmälleen kaatumiseen, kuten kävi Neuvostoliitolle.

Yhdysvaltojen entinen ulkoministeri Henry Kissinger on todennut, että Venäjä laajeni Pietari Suuren ajoista lähtien joka vuosi Belgian pinta-alan verran, kunnes Neuvostoliiton romahdus pyyhkäisi pois kolmesataa vuotta Venäjän historiaa. Tämän seurauksena Venäjä kutistui lähes Pietari Suuren valloituksia edeltävään kokoon. Nyt voimaantunut Venäjän karhu haluaa jälleen laajentaa reviiriään.

Historia osoittaa, kuinka nopeasti ja yllättävästi asiat voivat muuttua, erityisesti Suomen kaltaisissa reunavaltioissa. Tuorein poliittinen täyskäännös oli Suomen Nato-jäsenyys. Donald Trumpin valinta Yhdysvaltojen presidentiksi ja hänen kannattajiensa menestys ovat selkeästi katalyytti, joka aiheuttaa jälleen nopeita käänteitä ja jännittäviä tilanteita maailmanpolitiikassa.

Trump nousi valtaan aikana, jolloin ihmiset olivat kyllästyneitä Ukrainan sotaan ja kaipasivat rauhaa. Tilanne muistutti hieman Ronald Reaganin nousua Yhdysvaltojen presidentiksi vuonna 1981, jolloin oli vallalla yleinen kyllästyminen yli vuoden kestäneeseen

Iranin panttivankikriisiin. Reagan ratkaisi kriisin kompromissien avulla, vaikka aluksi hän kokeili kovempiakin keinoja.

Ronald Reagan lisäsi presidenttikaudellaan oman maansa öljyn ja kaasun tuotantoa, mikä johti maailmanmarkkinahintojen laskuun. Tämä aiheutti ongelmia Neuvostoliiton taloudelle, joka perustui hiilivetyihin, ja johti lopulta Berliinin muurin murtumiseen.

Tässä kirjassa tarkastellaan Venäjän ja sen naapurimaiden historiaa, nykytilaa ja tulevaisuutta Jäämereltä Mustallemerelle. Tutustumalla muiden reunavaltioiden kokemuksiin voimme ymmärtää paremmin omaa osaamme tässä kokonaisuudessa, jossa samankaltaiset tapahtumat näyttävät toistuvan eri aikoina ja eri maissa. Suoranaisten rajanaapureiden lisäksi käsittelen myös Moldovaa, koska sen sisällä sijaitsee Venäjän ylläpitämä Transnistrian niin kutsuttu jäätynyt konflikti. Menneisyydestä löytyy mielenkiintoisia analogioita, joiden pohjalta voidaan arvioida vastaavanlaisten tilanteiden todennäköisiä seurauksia tulevaisuudessa.

Ukrainan sotaa pidetään usein Neuvostoliiton hajoamisen jälkijäristyksenä, mutta sen juuret juontavat Venäjän imperiumin romahduksesta vuonna 1917. Siitä lähtien Venäjän länsirajan alueella on käyty sarja vapaussotia, sisällissotia, sissisotia sekä kuumaa, kylmää ja haaleaa sotaa. Alueella on aina ollut useita eri kansoja, kieliä ja uskontoja, mikä on ruokkinut nationalistisia pyrkimyksiä ja separatismia. Venäjä on perinteisesti pyrkinyt hallitsemaan näitä alueita, mikä on tehnyt niistä suurvaltakamppailun taistelukentän.

Lisäksi useissa alueen valtioissa on ollut tai on edelleen heikko hallinto, demokratian puute ja korruptio, mikä on heikentänyt niiden yhtenäisyyttä ja johtanut sisäisiin levottomuuksiin. Ukrainan nykyinen sota ja mahdolliset jännitteet Moldovassa ja Baltiassa heijastelevat tätä historiallista taustaa.

Vaikka maantieteelle ei mahda mitään, käytännössä kaikki reunavaltiot ovat ottaneet etäisyyttä Venäjään ja pyrkineet lähesty-

mään länttä. Tämä kuvastaa myös Venäjän perusongelmaa: sen liittolaisiksi joudutaan, mutta lännen liittolaisiksi pyritään.

Venäjällä on tietysti oma näkemyksensä reunavaltioista. Se haluaa niiden toimivan mieluummin omana etupihanaan kuin Naton takapihana. Kun Venäjä sitten joulukuussa 2021 vaati, että Naton takapiha palautettaisiin Venäjän etupihaksi, tämä tulkittiin lännessä Vladimir Putinin ylimieliseksi ja epärealistiseksi esitykseksi, josta ei kannata edes neuvotella.

Sodan alussa neuvoteltiin Valko-Venäjän rajalla ja Istanbulissa, mutta tulokset eivät olleet riittäviä sodan hengen työntämiseksi takaisin pulloon.

Amerikkalaislähteiden mukaan vuonna 2011 Moskovassa järjestetyssä tapaamisessa Joe Biden sanoi Vladimir Putinille: ”En usko, että sinulla on sielua.” Bidenin mukaan Putin vastasi: ”Ymmärrämme toisiamme.” Biden, joka osoittautui hauraaksi mieheksi, pyrki puhetasolla esiintymään suhteessa Putiniin korostetun cowboymaisesti. Hän kutsui Putinia esimerkiksi ”hulluksi huoranpenikäksi” (*crazy son of a bitch*). Toisaalta kovin aggressiivinen puhe voi olla myös oire muistisairaudesta.

Ranskalainen diplomaatti Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754–1838) luovutti 25. päivänä marraskuuta 1792 vallankumousmies Charles Dantonille poliittisen muistion, joka on yhä ajankohtainen:

”Epäilemättä liian myöhään olemme oppineet, ettei tosi rikkaus – ei valtioiden eikä yksilöiden – ole toisten alueille tunkeutumisessa ja niiden valloittamisessa, vaan omalla maaperällä tapahtuvassa edistyttyä. Olemme oppineet, että anastukset ja aluelajennukset, väkivalloin tai petoksella suoritettut, jotka ennakkoluulo yhdistää sellaisiin käsitteisiin kuin ’arvoasema’, ’hegemonia’, ’poliittinen stabiilitetti’ ja ’ylemmys’ valtakuntien arvoasteikossa, ovat ainoastaan poliittisen hulluuden julmia piloja, väärää vallan arvostusta, ja että niiden

todellinen seuraus on hallitustoimien vaikeutuminen sekä hallittavien onnen ja turvallisuuden väheneminen hallitsijoiden hetkellisen edun ja turhamaisuuden hyväksi.”

Vladimir Putin teki aluksi suuria palveluksia maalleen nostamalla Venäjän kurjuudesta hyvinvoivien maiden joukkoon. Kun hän oli saanut maansa kutakuinkin kuntoon, Putin ryhtyi palauttamaan Venäjän menettämää suurvalta-asemaa ja vei kansansa sotaan.

Kansainvälisellä näyttämöllä on toki muitakin toimijoita kuin Putin, jonka toiminta pohjautuu Venäjän kansalliseen etuun tai ainakin kuviteltuun kansalliseen etuun, jonka Venäjä katsoo edellyttävän Dnepr-joen itärannan miehitystä ja ystävällismielistä hallitusta Kiovaan.

Yleensä aika ratkaisee ongelmat, mutta koska ihmisen aika on rajallista, hän haluaa usein toimia nopeammin, lopputuloksesta välittämättä. Putin yritti löytää nopean ratkaisun istuttamalla Ukrainaan mieleisensä hallinnon, mutta epäonnistui. Tämän seurauksena Nato laajeni Suomen ja Ruotsin verran itään, ja nyt olemme nykyisessä tilanteessa.

Suomi pyrki kaikkiin niihin pöytiin, joissa tehdään sitä koskevia päätöksiä. Toisin kuitenkin kävi, kun edes Euroopan unionia ei kelpuutettu pöytään, jossa Venäjä ja Yhdysvallat käsittelevät Ukrainan rauhaa ja Euroopan turvallisuusasioista. Niinpä Eurooppa on yksin vastakkainasettelussa Venäjän kanssa, mikä tekee siitä potentiaalisen uhan kaikille Venäjän läntisille naapureille.

Pelko on molemminpuolista, sillä siinä missä Venäjän läntiset naapurit pelkäävät Venäjää, Venäjä puolestaan pelkää historiallisista ja geopoliittisista syistä länttä. Erityisesti Napoleonin ja Hitlerin hyökkäykset ovat jättäneet syvän jäljen venäläisten kollektiiviin muistiin. Siksi Venäjä näki Naton itälaajenemisen vakavana uhkana omalle turvallisuudelleen ja vaikutusvallan laajentamisyhtymyksilleen. Lännen olisi pitänyt ymmärtää, että Moskova

käyttää aseellista veto-oikeutta, kun Nato tunkee sen rajoille. Mutta tämä ei ole ensimmäinen kerta, kun länsimaiden hyväntahtoiset pyrkimykset auttaa toista maata johtavat katastrofin.

Monissa reunavaltioissa ihmiset ovat peloissaan, ja monet har-
kitsevat maastamuuttoa, ennen kuin heistä saattaa tulla pakolaisia.

Venäjän aggressiivisuus ei välttämättä katoa, vaikka Ukrainaan saataisiin rauha. Siksi on tärkeää tarkastella Venäjän ja sen läntisten naapureiden suhteiden historiallisia ja nykyisiä kipukohtia.

VENÄJÄ

Venäjä tuntee olonsa turvalliseksi vasta,
kun sen rajojen molemmin puolin sijaitsevat
ystävällismieliset armeijat.

Historia osoittaa, että merkittävästi laajentuneet imperiumit saavuttavat jossain vaiheessa kulminaatiopisteen, jonka jälkeen ne alkavat supistua ja voivat jopa hajota useisiin osiin. Esimerkkejä tästä ovat Rooman valtakunta, Itävalta-Unkari ja tuoreimpana Neuvostoliitto, jonka hajoamisen jälkijärityksiä todistamme edelleen. Valtiot voivat myös heikennyttyään jälleen vahvistua, kuten Saksa ja Japani toisen maailmansodan jälkeen. Erona Venäjään on kuitenkin se, että Saksa ja Japani luopuivat sodan seurauksena imperialistisista pyrkimyksistään. Osittain tämän ansiosta niistä tuli menestystarinoita verrattuna Neuvostoliittoon.

Kiina on oma lukunsa, sillä se oli maailman johtava suurvalta lähes koko ajanlaskun alun jälkeisen ajan aina 1700-luvulle asti – kaikkiaan yli 1 700 vuotta. Tänä aikana se oli maailman edistyskellsin ja vaikutusvaltaisin kulttuuri, joka tuotti huipputeknologiaa, edisti tiedettä ja kehitti hallintoa. 1700-luvulla Kiina kuitenkin jäi jälkeen läntisestä Euroopasta, joka kehittyi harppauksin teollistumisen ja kolonialismin myötä. Tämä johti Kiinan kriisiin, ja se menetti asemansa maailman johtavana suurvaltana.

Kiina yrittää nyt ottaa takaisin vanhan johtoasemansa. Siksi Venäjä kumartaa Kiinan suuntaan ja pyllistää Euroopalle. Nähtäväksi jää, tuomitseeko Putinin seuraaja tämän siirron vuosituhanen suurimmaksi geopolitiittiseksi katastrofiksi.

Vaikka Kiina on noussut merkittäväksi tekijäksi, ei Yhdysvaltojakaan ole vielä tatamille heitetty. Maailman suurimmat ja vaikutusvaltaisimmat tietotekniikkayhtiöt ovat edelleen amerikkalaisia. Kaikkein lahjakkaimmat yksilöt ympäri maailmaa hakeutuvat yhä sinne töihin, koska kaikki muutkin ovat siellä. Lisäksi amerikkalainen *No pain, no gain* -asenne on perinteisesti vienyt maata eteenpäin apinan raivolla.

Mutta palataan takaisin Eurooppaan. Napoleonin kukistumisen jälkeen eurooppalaisten valtioiden määrä näytti vakiintuneelta. Ensimmäinen maailmansota merkitsi muutosta, jonka seurauksena syntyi kymmenen uutta itsenäistä valtiota, mukaan lukien Suomi.

Suomalaiset ja virolaiset ovat sukulaiskansoja, joiden kohtalot ovat olleet hyvin erilaiset. Ennen itsenäistymistään molemmat olivat osa Venäjän imperiumia, mutta Suomi oli autonominen suuriruhtinaskunta, jolla oli itsehallinto, oma valtiojärjestys ja oikeuslaitos. Viro puolestaan kuului Venäjään, ja vain sen saksalaisilla tilanomistajilla oli itsehallinto. Molemmat maat saavuttivat itsenäisyytensä Leninin sotkettua Venäjän asiat, vaikka tarvittiin siinä vähän tuuriakin.

Suomi säilytti demokratian myrskyisällä 1930-luvulla, kun taas Viro muuttui Konstantin Pätsin johtamaksi diktatuuriksi. Tämä saattoi olla syynä siihen, ettei Viro kyennyt taistelemaan itsenäisyydestään vuonna 1939 samalla tavalla kuin kansanvaltainen Suomi.

Toisen maailmansodan seurauksena Viro menetti itsenäisyytensä, mutta Suomessa alkoi autonomian aika: Suomi sai järjestää sisäiset asiansa vapaasti, mutta turvallisuuspoliittisesti se kuului Neuvostoliiton etupiiriin. Suomen talous kasvoi ja hyvinvointi lisääntyi, kun taas Viro polki paikallaan.

Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Baltian maat saavuttivat uudelleen itsenäisyytensä vuosina 1990–1991 ja liittyivät Natoon vuonna 2004. Suomi, joka irtautui YYA-sopimuksesta vuonna 1991, liittyi Natoon Ukrainan sodan seurauksena vuonna 2023.

Tapahtui jokseenkin sama kuin ensimmäisen maailmansodan jälkeen, jolloin Venäjä ajettiin jälleen Suomenlahden pohjukkaan. Onkin otettava vakavasti mahdollisuus, että Venäjä yrittää jälleen saada haltuunsa Itämerellä menettämänsä rannikot.

Venäjä muistuttaa olemukseltaan ja käyttäytymiseltään pikemminkin aggressiivista suuryhtiötä kuin kansallisvaltiota. Se kaappaa tai nurkkaa kilpailijaksi kokemiaan tahoja, ostaa vaikutusvaltaa kuin osakkeita, katkoo tai likvidoi rönsyjään, saneeraa nurkkiaan ja palkitsee optioilla. Lisäksi se käyttää halpatyövoimaa ja pestaa muun muassa toisen maan kansalaisia sotimaan puolestaan.

Venäjä on kuin suuryritys, jonka osakkeenomistus on niin hajanaista, ettei osakkeenomistajista tarvitse välittää. Toimiva johto käyttää suvereenisti valtaa ja jakaa bonuksia toisilleen. Ajatusta tukee sekin, että Josif Stalinia arvostetaan Venäjällä nimenomaan hyvänä managerina eikä niinkään valtiojohtajana. Stalin teki rajun strategialiikkeen pakkokollektivisoimalla ja pakkoteollistamalla maan. Kova saneeraaja vei kymmeniä miljoonia ihmisiä ennenaikaiseen hautaan. Legendan mukaan Neuvostoliiton marsalkka Georgi Žukov lohkaisi tähän: ”Akathan synnyttävät uusia.”

Kremlä onkin luonnehdittu ääriväkivaltaiseksi länsimaisten yritysvaltaajien serkuksi, sillä Venäjän eliitti rikastui 1990-luvulla yksityistämällä yhteiset yritykset rikollisin keinoin. Heidän työkalupakkiinsa kuuluivat kiristys, kidutus, ampuminen, räjäyttäminen, kaappaaminen ja lahjonta. Näitä keinoja on sittemmin hyödynnetty myös geopolitiikassa.

Venäjä muistuttaa Nokiaa siinä mielessä, että molemmissa haukutaan pääsääntöisesti edeltävät johtajat. Nikita Hruštšov haukkui Josif Stalinin, Leonid Brežnev Hruštšovin ja viimeisimpänä Putin

Gorbatšov ja Jeltsinin. Vallanperijät eivät ole kuitenkaan keksineet vakuuttavia vaihtoehtoja, joten sama meno ja teknologinen jälkeenjääneisyys jatkuvat.

Kun Neuvostoliitto romahti, venäläiset ottivat kurjuudessaan ja nöyryytyksessään harmaan Putinin johtajakseen. Olisivatko muut johtajat pärjänneet paremmin? Olisiko Yhdysvaltojen viisaampi politiikka voinut estää Venäjän vieraantumisen lännestä? Olisiko Ukrainan sota voitu välttää? Nämä ovat kysymyksiä, joihin ei selkeitä vastauksia ole.

Putin yrittää jälkimaaineensa tähden saattaa jotenkin kunniallisesti päätökseen vuonna 2014 aloittamansa aseellisen konfliktin Ukrainan kanssa. Venäläisen sananlaskun mukaan hevosta ei vaihdeta virrassa. Mutta olisihan se hienoa, jos hänen seuraajansa voisi aloittaa puhtaalta pöydältä.

Ukrainan nykytilanne on Moskovan itsensä keittämä katkera soppa. Kremlissä kehitettiin resepti, joka synnytti maan, jonka itä- ja länsiosa vetivät niin eri suuntiin, että siitä seurasi sota. Ensin Lenin liitti Ukraina venäläisen Donbasin alueen vuonna 1922, ja sitten Stalin päätti toisen maailmansodan jälkeen liittää Ukraina aiemmin Puolaan kuuluneet Galitsian ja Volynian alueet, jotka olivat kulttuurisesti ja poliittisesti puolestaan länteen suuntautuneet. Alueellisten erojen ja jännitteiden kasaantuminen vuosikymmenten aikana johti lopulta siihen, että naapurivaltio Venäjä ryhtyi aseellisesti ratkomaan Ukrainan sisäisiä ongelmia, jotka se oli itse aiemmillä toimillaan aiheuttanut ja niitä lietsonut.

Mieli tekee merten taa

Sisämaan suurvaltana Venäjä on kautta aikojen pyrkinyt meren rannoille; ensin Itämerelle ja sitten Mustallemerelle, joka oli viljakuljetusten kannalta tärkeä, sillä Venäjän viljaseudut sijaitsevat etelässä.

Mustanmeren rannikko ja Krimin niemimaa valloitettiin Kataariina Suuren aikakaudella, jolloin alkoivat myös pyrkimykset Välimerelle. Sinne johtavat salmet olivat kuitenkin Turkin hallinnassa, mikä johti Turkin ja Venäjän välisiin sotiin. Venäjä hyökkäili milloin auttaakseen Balkanin niemimaan slaaveja ja milloin vapauttaakseen Konstantinopolin väärauskoisten vallasta. Todellisuudessa kyse oli aina kauppareiteistä.

Venäjä ja Turkki (Ottomaanien valtakunta) ottivat yhteen 12 kertaa vuosien 1568 ja 1918 välillä. Venäjä yritti Välimerelle, mutta epäonnistui, sillä vaikka Turkki jäi alakynteen, merivalta Englanti, joka ei halunnut Venäjän vahvistuvan, auttoi Turkkia estämään Venäjän aiheet.

Ukrainan sodassa on pikemminkin kyse kamppailusta Mustanmeren alueen vaikutusvallasta kuin Kiovan vapauttamisesta. Mustanmeren hallinta on molemmille osapuolille taloudellisesti, sotilaallisesti ja geopolitiittisesti tärkeää.

Ukrainan sotaa arvioitaessa on hyvä muistaa, että loppujen lopuksi Mustameri on kuitenkin Nato-maa Turkin kontrolloima alue. Sodan uhrin eivät ole millään tavalla suhteessa tuon vesialueen merkitykseen.

Patoamisesta pehmeään valtaan

Jo Bill Clintonin presidenttikauden alkumetreillä keväällä 1993 Valkoisen talon turvallisuuspoliittinen neuvonantaja Anthony Lake kirjoitti laajan muistion otsikolla ”From Containment to Enlargement”. Muistion ideana oli siirtyä Neuvostoliiton aikaisesta patoamispolitiikasta Venäjän aikaiseen Naton itälaajenemispolitiikkaan. Clinton vahvisti suuntauksen Yhdysvaltojen ulko- ja turvallisuuspolitiikan doktriiniksi, ja hänen jälkeensä kaikki Yhdysvaltojen presidentit ovat enemmän tai vähemmän toteutta-

neet tätä linjaa. Tämän seurauksena Nato ja EU ovat pyrkineet laajenemaan Itä-Eurooppaan ja myös entisen Neuvostoliiton alueille, kuten Baltiaan, Georgiaan ja Ukrainaan.

Tunnettu amerikkalainen historioitsija John Lewis Gaddis kirjoitti jo vuonna 1997 teoksessaan *We Now Know: Rethinking Cold War History*: ”Ulkoministeriö vakuuttaa meille, että voimme olettaa suhteiden Moskovan kanssa etenevän normaalisti, kunhan kerromme heille, keitä Naton uudet jäsenet ovat. Ehkä ministeriö yrittää seuraavaksi kertoa meille, että lehmätkin osaavat lentää.”

Presidentti Bill Clintonkin varoitti tammikuussa 1994, että Naton laajentuminen uhkasi ”vetää idän ja lännen välille uuden rajan, joka voisi luoda itseään toteuttavan profetian tulevasta vastakkainasettelusta”, mutta käänsi kuitenkin kelkkansa.

Yhdysvallat ryhtyi laajentamaan etupiiriään. Samalla ryhdyttiin puhumaan, ettei etupiirejä oikeastaan enää olekaan ja että valtiot voivat halutessaan liittoutua, kenen kanssa haluavat naapurivaltioiden intresseistä piittaamatta.

Venäjän ulkoministeri Sergei Lavrov on usein puhunut Venäjän näkemyksestä, jonka mukaan turvallisuuspoliittista ympäristöä ei pitäisi muuttaa yhden maan toimilla sellaisella tavalla, joka heikentää toisen maan turvallisuutta. Tätä Venäjä on kritisoinut esimerkiksi Nato-laajentumisen yhteydessä. Tällainen näyttää johtavan vähintäänkin kilpavarusteluun, rajaongelmiin ja jopa sotaan, kuten Ukrainassa olemme nähneet.

Demokraattien riveistä Trumpin taakse siirtynyt ja Yhdysvaltojen tiedustelujohtajaksi nostettu amerikkalaispoliitikko Tulsi Gabbard uskoo, että Venäjän valloitus sota on suurelta osin Yhdysvaltojen ja Naton syytä. Hänen mukaansa sota olisi ollut vältettävissä ”mikäli Joe Bidenin hallinto ja Nato olisivat tunnustaneet Venäjän oikeutetun turvallisuushuolen Ukrainan liittymisestä Naton jäseneksi, mikä olisi merkinnyt Yhdysvaltojen joukkoja aivan Venäjän rajalle.”

Venäjä koki tulleetensa neljästi lännen pettämäksi. Ensinnäkin Nato laajeni itään. Toiseksi Yhdysvallat lupasi, että Ukraina pysyy Naton ulkopuolella, ja Ukraina lupasi niin itsekin. Kolmanneksi rikottiin vuonna 2010 pidetyn Etyjin Astanan huippukokouksen lupaus, ettei kukaan vahvista omaa turvallisuuttaan muiden valtioiden turvallisuuden kustannuksella. Neljänneksi Minskin sopimuksen tarkoitus ei ollutkaan rauha, vaan Ukrainan valmistaminen sotaan. Toki Venäjäkin on pettänyt lupauksia. Tärkeimpänä mainittakoon Putinin lupaus, ettei Venäjä hyökkää Ukrainan kimppuun.

Naton itälaajenemisen myötä Itämerestä on tullut lähes Naton sisämeri, ja Suomenlahden pohjukkaan ahdistettu Venäjän karhu miettii keinoja murtautua ulos.

Viimeisten 15 vuoden aikana Venäjän ja sen läntisten naapurien väliset suhteet ovat heikentyneet merkittävästi. Ukrainan kohdalla tämä on kärjistynyt sodaksi. Norjaa ja muita naapureita on kohdannut välineellistetty maahanmuutto, ja Suomen ja Venäjän hyvät suhteet ovat tuhoutuneet.

Putinin historianharrastus vaikuttaa kohtalokkaalta Venäjälle. Kun Venäjä sotii Ukrainan pelloilla, Yhdysvallat on jo voittanut sen puolijohteissa, internetissä, sosiaalisessa mediassa, avaruuden valloittamisessa, matkapuhelimissa ja tekölyssä. Siinä missä Yhdysvallat katsoo eteenpäin, Venäjä katsoo taaksepäin.

Yhdysvallat on onnistunut käyttämään pehmeää valtaa vaikuttaakseen muihin toimijoihin arvojensa ja kulttuurinsa kautta. Esimerkkejä tästä ovat Hollywoodin valta-asema viihde- ja elokuvatuotannossa, internetin ja teknologiayritysten dominanssi, englannin kielen globaali asema sekä Yhdysvaltojen rooli demokratian, ihmisoikeuksien ja liberaalin maailmanjärjestyksen puolestapuhujana.

Yhdysvallat on onnistunut profiloitumaan houkuttelevana esikuvana ja ”ihanneyhteiskuntana” monille maailman väestö-

ryhmille. Nuorison muotitrendit, amerikkalainen populaarikulttuuri, Fulbright-vaihto-ohjelma ja Yhdysvaltojen brändi innovaatioiden ja mahdollisuuksien maana ovat syventäneet maan pehmeää valtaa.

Venäjälläkin kuunnellaan amerikkalaista musiikkia, katsotaan amerikkalaisia elokuvia, pukeudutaan farkkuihin ja ajetaan Harley Davidsonilla.

Yhdysvaltojen pehmeä valta on toki kohdannut haasteita ja notkahduksia. Irakissa ja Afganistanissa käydyt sodat, talouskriisit, poliittinen polarisaatio sekä erilaisten arvojen ja ideologioiden voimakas vastakkainasettelu ovat heikentäneet maan vetovoimaa. Lisäksi kilpailu Kiinan ja muiden nousevien valtioiden kanssa on muuttanut voimatasapainoa ihmismielistä käytävässä kamppailussa.

Pehmeä valta on Yhdysvalloille tärkeä maailmanpoliittinen resurssi, jonka ylläpito edellyttää jatkuvaa oman identiteetin ja arvojen uudistamista, globaalia vuorovaikutusta sekä kykyä vastata ajan haasteisiin.

Joe Bidenin hallinnon aikaan Ukrainan sodan ajateltiin estävän Venäjän nousun suurvallaksi, jolloin Yhdysvallat voisi keskittyä Kiinaan patoamiseen. Kun Ukrainan sota ei kuitenkaan sujunut odotetusti, Yhdysvallat muutti strategiaansa Donald Trumpin johdolla ja pyrki lyömään kiilaa Kiinan ja Venäjän väliin. Lisäksi Trump ei nähnyt Venäjää samalla tavalla pahan valtakuntana kuin Biden. Venäjäkään ei halunnut jäädä pelkästään Kiinan bensa-asemaksi. Näin ollen oli vahvoja kannustimia palauttaa Yhdysvaltojen ja Venäjän poliittiset ja taloudelliset yhteydet.

Venäjän suhde länteen on ollut pitkään jännitteinen. Positiivisen ja dynaamisen olemuksen sijaan Venäjä on omaksunut identiteetikseen uhriutumisen. Putinin Venäjä kuvaa itseään lännen uhrina; länsi uhkaa ja saartaa sitä joka suunnalta. Venäjä oikeuttaa sodan Ukrainaa vastaan väittämällä, että ainoa tapa lopettaa uhrin osa on hyökätä.

Venäjä on kuin koulukiusattu, jota luokan kavis, Yhdysvallat, pyrkii häiritsemään. Joe Biden onkin todennut muun muassa ”Se vitun Putin” ja ”Putin on hullu paskiainen”. Venäjä katsoo puolustavansa itseään hyökkäämällä, mikä saattaa toimia Putinin harrastamassa jääkiekossa, mutta ei kansainvälisen politiikan sääntöjen mukaan.

Saksan entinen liittokansleri Angela Merkel oli vuosina 2005–2021 jatkuvasti tekemisissä Vladimir Putinin kanssa. Kun hän moitti Putinia Krimin valtaamisen tunnuksettomilla sotilailla merkitsevän kansainvälisen oikeuden rikkomista, Putin kiisti moisen syytöksen vihreistä miehistä ja jatkoi: ”Meidän univormujamme voi ostaa kuka tahansa.”

Merkel valitteli Putinin käytöstapoja Barack Obamalle: ”En tiedä mitä tehdä miehelle, joka valehtelee minulle lakkaamatta.” Obama nauroi: ”Sama täällä.” Moni muukin on joutunut kuuntelemaan Putinin ilmiselviä valheita.

Putin kyykyttää Guterresia

Vladimir Putin kertoi Venäjällä järjestettävän Valdai-ryhmän tilaisuudessa 7. marraskuuta 2024 tavanneensa G20-maiden kokouksessa YK:n pääsihteeri António Guterresin ja opastaneensa tätä seuraavasti: ”Jos YK:n peruskirjan 1. artiklan mukaan jokaisella kansalla on itsemääräämisoikeus, niin Krimillä ja Kaakkois-Ukrainassa asuvilla ihmisillä, jotka eivät hyväksyneet laitonta ja perustuslain vastaista vallankaappausta, on itsemääräämisoikeus. Näillä alueilla, mukaan lukien Novorossija ja Donbas, oli oikeus päättää suvereniteetistaan, vai mitä?”

Putin vetosi tulkinnanvaraiseen tapaukseen, jossa Kosovo irrotettiin Serbiasta: ”Kansainvälinen tuomioistuin teki Kosovoa koskevan päätöksen analysoimalla tilannetta ja totesi, että itsenäisyy-

tensä julistavan alueen ei tarvitse kysyä mielipidettä ja lupaa sen maan keskusviranomaisilta, johon tämä alue päätöksentekohetkellä kuuluu, eikö niin? Tämä on kansainvälisen tuomioistuimen päätös.”

Sitten Putin tempaisi YK:n pääsihteerille pitämänsä esitelmän päätteeksi vielä yhteenvedon: ”Jos näin on, meillä oli oikeus tehdä vastaavia valtioiden välisiä sopimuksia näiden uusien valtioiden kanssa, eikö niin? Jos nämä äskettäin muodostetut valtiot kääntyvät puoleemme ja pyytävät apua näiden sopimusten puitteissa, meillä on velvollisuus auttaa. Sen me teimme yrittäessämme lopettaa vihamielisyydet, jotka Kiovan hallinto aloitti vuonna 2014. Emme aloitaneet mitään väliintuloa, aggressiota, yritämme pysäyttää sen.”

Tietävästi pääsihteeri António Guterres tokaisi lakonisesti Putinille: ”Päätitte sitten hyökätä.”

Putin on kuitenkin oikeassa rinnastaessaan Kosovon ja Krimin. Kosovon tapauksessa länsi katsoi, että itsemääräämisoikeus on asetettava alueellisen koskemattomuuden edelle ja Krimin tapauksessa taas, että alueellinen koskemattomuus on asetettava itsemääräämisoikeuden edelle. Ei ihme, että kansainvälinen sääntömääräinen järjestys murenee, kun länsimaatkin tulkitsevat sitä vaihtelevin moraaliperustein.

Venäjän johto koostuu paljolti entisistä KGB-miehistä, jotka ovat tottuneet käyttämään politiikan teolle vieraita keinoja ja joista monet sairastavat vakoilijoiden ammattitautia, spionomaniaa eli vainoharhaisuutta. He näkevät jatkuvasti ympärillään erilaisia sala-liittoja ja uhkakuvia. Näitä torjuessaan Venäjä käyttää laajaa työkalupakkia hybridivaikuttamisesta väkivaltaan. Tosin välillä tuntuu, ettei Venäjän pakissa ole muuta kuin sirppi ja vasara.

Venäjä on pyrkinyt hyödyntämään informatiovaikuttamista ja disinformaatiota osana ulkopolitiikkaansa. Propagandan huonon laadun vuoksi tämä on kuitenkin toiminut päinvastoin, rapauttaen Venäjän mainetta ja luotettavuutta lännessä.

Venäjän pitäisikin riidan haastamisen sijaan rakentaa luottamusta, edistää kulttuurivaihtoa ja uudistaa viestintäänsä, mikäli se haluaa parantaa kansainvälisiä suhteita.

Venäjällä on pitkä traditio vahvasta keskusjohtoisesta valtiosta, jossa kansalaisten odotetaan olevan lojaaleja johtajilleen. Kriittinen ajattelu vallanpitäjiä kohtaan on ollut kautta aikojen rikos. Kylmän sodan tappio vaikuttaa yhä kansalaisten ajatteluun. Putinilla ja hänen politiikallaan on laajojen kansankerrosten tuki, kuten Venäjän luotettavimpana tutkimuslaitoksena pidetyn Levada-keskuksen mielipidemittaukset osoittavat.

Venäläisillä on lähes pakkomielteinen käsitys oman kulttuurinsa paremmuudesta, ja siksi he uskovat tehtävänsä olevan maailman kansojen johdattaminen parempaan tulevaisuuteen. Tämä messiaaninen käsitys juontuu ortodoksisesta perinteestä, jossa Venäjä nähdään Jumalan valittuna maana, jonka velvoite on toimia johtavana voimana slaavilaisessa maailmassa ja koko ihmiskunnan moraalisen uudistumisen kärkimaana.

Harvat asiat tässä maailmassa ovat ikuisia, mutta Venäjä tuhatvuotisena imperiumina lähentelee jo sitä. Venäjän valtakunta sai alkunsa viikinkien perustamista ruhtinaskunnista, jotka sijaitsivat Laatokasta Mustallemerelle johtavan kauppätien varrella. Ensimmäinen alue oli Laatokanlinna, jota 800-luvulla hallitsi viikinkipäällikkö Rurik. Huomattavammaksi muodostuivat kuitenkin Novgorod ja Kiova. Nyky-Venäjä ei ole kuitenkaan suoranainen jatke näille, toisin kuin Kreml väittää, vaan se sai alkunsa Moskovan ruhtinaskunnasta, joka kohosi kukoistukseensa mongolivallan kukistumisen aikoihin. Moskovan ruhtinaskunta alkoi laajentua valtaamalla lähialueita, kukistaen esimerkiksi Novgorodin tasavallan vuonna 1478 ja ottaen suurimman osan Ukrainan alueesta haltuunsa 1600-luvulla. Tätä on sitten jatkunut jo liki 500 vuotta. Niinpä Venäjä ulottuu Itämereltä Tyynellemerelle ja Mustaltamereltä Jäämerelle. Tästä huolimatta Venäjä on sisämaan suurvalta, maa vailla hyviä meriyhteyksiä.

Olen itsekin matkustellut Venäjällä Kaliningradista Vladivostokiin ja Sotšista Jamalin niemimaalle ihmetellen, että eikö tässä pitäisi olla ihan riittävästi lääniä, ettei naapurin tonttia tarvitsisi hamuta. Tosin suurin osa maa-alasta on jokseenkin asumiskelvottomaa. Esimerkiksi kaasuteollisuuden keskukseksi rakennetussa 100 000 asukkaan Novyi Urengoin kaupungissa ei ole edes hautausmaata, sillä se sijaitsee ikiroudan päällä. Koska ortodoksien kirkko pitää polttohautausta sopimattomana, Novyi Urengoista lähdetään siis ihan oikeasti ”ilmavoimiin”, kun ruumiit kuljetetaan lentokoneella lauhemmalle vyöhykkeelle haudattavaksi.

Tutustuessani Jamalin ja Kovytkan kaasukenttiin Siperiassa kävi ilmi, että ne sijaitsevat suoalueiden tuntumassa. Kun sitten istuin iltaa jossain siperialaisessa pikkukylässä ja otin kuppia venäläisten asiantuntijoiden kanssa, kerroin heille, että meilläkin on paljon turvemaita. He sanoivat, että ”siinä tapauksessa teillä on kyllä maakaasuakin, sillä suoalueet ja turvekerrokset ovat syntyneet samankaltaisista maapinnan orgaanisista prosesseista”.

Tietävästi Suomen suoalueiden maakaasututkimukset ovat olleet melko vähäisiä. Meillä päähuomio on ollut turpeen polttamisessa.

Wannabe-Amerikka

Venäjä ei ole todellakaan mikään vuoristojen suojaama vaaras Sveitsi, joka varjelee sivistyneesti omia etujaan. Se muistuttaa pikemminkin Yhdysvaltoja runsaat 100 vuotta sitten, aikana, jolloin rosvoparonit dominoivat maan taloutta ja maa valtasi uusia alueita, kuten Kuuban, Guamin, Puerto Ricon ja Havaijin. Tosin Yhdysvallatkin näyttää nykyisin pakittavan 100 vuotta takaisinpäin politiikassaan.

Siperia on kuin Grönlanti. Kummassakaan emävaltio ei pysty

investoimaan riittävästi niiden luonnonvarojen hyödyntämiseksi, ja siksi toinen saattaa päätyä Yhdysvaltojen yhteyteen ja toinen Kiinan.

Vielä kylmän sodan aikaan Yhdysvallat toimi Neuvostoliiton ulkopolitiikan pakkomielteisenä vertailukohtana. Neuvostojohtajat uskoivat tai ainakin toivoivat maansa olevan Yhdysvaltojen kanssa tasavertainen ja saavuttavan sen elintason jopa 20 vuoden sisällä, kuten Nikita Hruštšov lupasi Neuvostoliiton kommunistisen puolueen 22. puoluekokouksessa vuonna 1961.

Ylenpalttinen uhoaminen ja kunnioituksen hakeminen ei ole uutta. Jo voittaessaan Ruotsin suuressa Pohjan sodassa Pietari Suuri riemuitsi: ”Olemme tulleet pimeydestä valoon; ja ihmiset, jotka eivät meitä ennen tunteneet, kunnioittavat meitä nyt.” Josif Stalin puolestaan valitteli, että Venäjän naapurit olivat nöyryyttäneet sitä vuosisatojen ajan sen jälkeenjääneisyyden vuoksi, ja päätti korjata ongelman kymmenessä vuodessa. Kansa maksoi kauhean hinnan julmasta pakkoteollistamispolitiikasta, mutta se antoi maalle aseet toisen maailmansodan voittamiseen. Nikita Hruštšov yritti saavuttaa Amerikan elintason, ja Leonid Brežnev vakuutteli itselleen, että hän ja Richard Nixon voisivat johtaa maailmaa yhdessä.

Kylmän sodan aikaan neuvostojohtajat pyrkivät lähes pakonomaisesti osoittamaan, että Neuvostoliitto oli yhtä voimakas ja vaikutusvaltainen kuin Yhdysvallat. Neuvostoliitto panosti merkittävästi sotilasmenoihin ja kehitti ydinasearsenaaliaan Yhdysvaltojen tasolle. Se laajensi vaikutusvaltaansa ympäri maailmaa tukemalla vapaustaisteluita ja kommunistisia liikkeitä. Koko kylmän sodan ajan neuvostojohto vastusti Yhdysvaltojen johtavaa asemaa ja yritti rajoittaa sen vaikutusvaltaa.

Itä-Euroopan, Vietnamin ja Kuuban ylläpitäminen, sotiminen Afganistanissa sekä vaikutusvallan hankkiminen Afrikassa ja Etelä-Amerikassa söivät itänaapurilta rahaa enemmän kuin kas-
saan tuli, kun öljyn ja kaasun hinnat laskivat lännen lisätessä tuo-